

Skupina Katalena je po naključju nastala pred dvajsetimi leti na glasbenih delavnicah v Črmošnjicah. Vsa ta leta deluje v isti postavi: Vesna Zornik (vokal), Polona Janežič (klavir, orgle), Boštjan Gombač (klarinet, sopranski saksofon, krilovka, vokal), Boštjan Narat (kitara, vokal), Robert Rebolj (tolkala) in Tibor Mihelič Syed (baskitara, električna kitara). S slednjim smo se pogovarjali o novem albumu *Kužne pesmi*, ki je pred kratkim izšel pri založbi Pivec, ter o tradiciji in sodobnosti, urbanosti in ruralnosti, svetem in posvetnem.

ZDENKO MATOZ

Kužni časi so kot nalašč za kužne pesmi. Se vam je ideja za tak album kar vsiljevala?

Ideja o takem albumu je začela ozreti že v času prvega epidemičnega vala. Hitro nam je namreč bilo jasno, da bomo potrebovali nekakšen katalizator, kanal, ki nam bo omogočal predelati in razumeti vse tegobe, o katerih smo vedeli, da se bomo z njimi srečali prav vsi. Zelo hitro je bil zasnovan koncept, ki pa je bil sprva rahlo drugačen. Prvotna ideja je namreč predvidevala album, ki bi nastal, ne da bi se glasbeniki sploh srečali. Mreža pomenov in tem je ostala, formo ustvarjanja pa smo hitro podvržili bolj konvencionalnim načinom našega siceršnjega delovanja.

Pandemija je močno zaznamovala vse, zlasti pa glasbenike, saj je prepoved koncertov oziroma njihovo pretirano omejevanje zamajalo glasbeno sceno.

Če pustimo finančne težave ob strani, kar je globalni problem vseh glasbenikov, ugotovljamo, da je precej upadla tudi naša izvajalska forma. Muziciranje v vadbenem prostoru ni isto kot igranje pred občinstvom.

Vedeli smo, da bomo kot skupina ta izziv časa preživeli le z ustvarjalnostjo. Hkrati smo ravno ta izziv vzeli kot inspiracijo. Katalena v srži delovanja vedno poskuša osmišljati tradicijo, zgodovino nekega dogodka ali pojma tako, da ga poskuša povezati z doživljanjem posameznika znotraj skupnosti v sedanosti. In obratno, seveda. Glede na zgodovino epidemij na področju naše države se nam je dejansko tak koncept albuma ponudil sam.

Hoteli smo razumeti izkušnje naših prednikov in skozi vzorce delovanja ljudi v tistih časih detektirati današnje razmere na način, ki nas je popeljal do ugotovitve, da se časi spreminjajo, ljudje pa precej manj. Razlike seveda obstajajo. Naši predniki so se obračali po pomoč k Vsemogočnemu, danes zveličanje skorajda zahtevamo od znanosti. Namesto k božjemu se danes nekateri rajše obračajo k človeku s kompleksom boga, ne glede na to, kako jih ta v svoji topoglavosti ponižuje.

Tibor Mihelič Syed je Katalenin baskitarist in soavtor glasbe. FOTO VORANC VOGEL

Morda se je Narat na zadnjih albumih nekoliko umaknil kot večinski avtor glasbe in zvok zasedbe je dobil žanrsko heterogenost, a brez njegovih besedil si novih albumov Katalene ne moremo več zamisliti.

Album v celoti zveni kot pasijon, saj premore celo neko religiozno himničnost.

To drži. Sprva sicer nismo vedeli, kam nas bo ustvarjanje odpeljalo. Ko gre za vprašanje pandemij in njihov vpliv na življenje ljudi, smo poleg dialoga s tradicijo hitro spoznali, da bomo morali vzpostaviti dialog tudi z religioznim, v glasbenem smislu morda celo s sakralnim. Tudi Boštjan je to hitro zaznal in je svoja besedila umeril tudi skozi formo molitve, priprošnje ...

Moram pa reči, da je bil začetni izziv drugač. Nismo se hoteli, sploh pa ne po albumu *Človek je zver*, ki je izvrsten in tematizira vojno, spet potopiti v še bolj temno zvočnost. V teh težkih kužnih časih smo hoteli poudariti tudi optimizem, kako razumeti skupnost in kaj jo povezuje, saj vidimo, da nam pri živem telesu razpada predvsem zaradi vase zaverovanih in nespodobnih politikantov.

Izziv je bil koketirati tudi z bolj sodobnimi pop formami, čeprav smo kot glasbeniki, ne glede na to, da sledimo dogajanju v popularni glasbi, vezani na morda malce bolj arhaične glasbene žanre.

Letos imate dvajsetletnico delovanja, celo v isti postavi. To je presenetljivo, glede na to, da ste se prvič po naključju srečali na glasbenih delavnicah v Črmošnjicah.

Nihče od nas ni pričakoval, da bomo obstali in bili ustvarjalni v isti zasedbi celih dvajset let. Na tem mestu moram takoj dodati, da nam je bila pri novem albumu v veliko pomoč gostja, violinistka Jelena Ždrale, s katero smo že velikokrat sodelovali. Na večini koncertov, na katerih bomo predstavili album, nas bo spremljala.

Ja, začelo se je kot enkratna delavnica, nato pa je kot blisk minilo dvajset let, seveda polnih prilaganja, predvsem pa razumevanja in prijateljstva. Obljubili smo si, da se bomo, ko se nam bo zazdelo, da nimamo več kaj povedati, o tem sporazumno pogovorili. Vendar naš koncept ustvarjanja ponuja široko paleto možnih obdelav različnih tematik. Doselej smo skorajda sistematično izdajali albume na dve leti, tudi zato, ker smo prepričani, da mora skupina nenehno ustvarjati, in ker si res ne želimo preigravati zgolj starih uspešnic.

Kužne pesmi za kužne čase

Tibor Mihelič Syed Katalena je izdala popandemični album o pandemiji

A zametke teh pojavov je bilo mogoče najti tudi v minulih časih, ravno zato so nekatere pesmi tako zanimive.

Ste sploh našli dovolj kužnih pesmi?

Katalena od tretjega albuma *Kmečka ohcet*, ko smo na konceptualni ravni postavili nov način ustvarjanja, deluje po zelo strukturiranem konceptu. Na prvih dveh albumih smo slovenske ljudske pesmi iz različnih pokrajin 'zgolj' prirajali, a kmalu nam je bilo jasno, da ta recept ne bo dober, če hočemo obstati kot skupina. Zato smo v pogovoru z ljudskim vnašali vedno več

avtorskega. Že več kot desetletje so naše pesmi ali popolnoma avtorske ali pa iz ljudskega besedila izluščimo zgolj neki motiv, verz, ki je naša odskočna deska, da zasnujemo novo skladbo.

Ta samoironična laž – Smo Katalena, prihajamo iz Ljubljane in igramo slovensko ljudsko muziko – je namenoma vedno debelejša. Boštjan Narat večkrat pravi, da igramo novokomponirano ljudsko glasbo, kar je sila zabaven bistroumni nesmisel. Na novem albumu je ljudskih pesmi zgolj za odtenek, tri so narejene po priradbi ljudskih pesmi, pa še te precej bolj radikalno obdelane. Drugo so avtorske refleksije na podlagi

ljudskih motivov ali popolnoma avtorske tvorbe.

Svočasno so bile take kužne pesmi kot neka zaklinjanja proti bolezni, proti zlu. To je bilo na meji med religijo in magijo ...

... in norostjo, seveda. To strukturo – prošnja, odgovor, zaklinjanje, pogovor z Vsemogočnim – smo na novem albumu uporabili najmanj pri štirih pesmih. Je pa še nekaj motivov, ki jih vlečemo od tretjega albuma, ki ima podnaslov *Tretji prispevek k slovenski blažnosti*. Smrt, ljubezen in norost so tri tematske celote, ki se kot rdeča nit vlečejo skozi vse naše ustvarjanje.

Tradiciji ostajamo zvesti, jo neprestanoma nadgrajujemo, gotovo pa ne sprejemamo tradicionalističnih interpretacij ljudskosti, ki so ponavadi zmotne in ne ustrezajo etnomuzikološkemu dejstvu.

Tradiciji ostajamo zvesti, jo nenehno nadgrajujemo, gotovo pa ne sprejemamo tradicionalističnih interpretacij ljudskosti, ki so ponavadi zmotne in ne ustrezajo etnomuzikološkemu dejstvu.

Ljudskim pesmim, ki ste jih avtorsko uglasbili, ste dodali precej avtorskih besedil Boštjana Narata. V vseh teh letih se je Boštjan Narat kot vodilni besedilopisec Katalene vrhunsko izmojstril, kakovost njegovih besedil od albuma do albuma samo raste. Zelo dobro je namreč znal prenesti formo ljudskega v sodobno poezijo. Tudi v tem primeru bi lahko rekli, da gre za na novo zapisano psevdoljudsko poezijo.

Načini gledanja neba

Skyspace Dela Jamesa Turrella se poigravajo z zaznavo barv, svetlobe in prostora ter z mejami resničnosti

Ko se boste prihodnjič potepali po zahodni Tirolski, se (na sredi poti med Innsbruckom in Vaduzom) ustavite v smučarski vasi Lech, kjer vas poleg gorskih koč, iglavcev in kopic skalovja pričaka tudi *Skyspace Lech*, objekt Jamesa Turrella (1943–), enega od največjih in najinovativnejših sodobnih (ameriških) umetnikov, čigar dela se poigravajo z našo zaznavo svetlobe, barv, prostora ter – posledično in neizogibno – z mejami naše navidezne resničnosti.

PIA PREZELJ

»Lahko bi rekli, da gradim reči, ki te ponesejo v nebo; toda ne gre za objekte kot takšne, temveč za to, da nebesna telesa, kot sta sonce in luna, ponesejo v prostore, ki jih naseljujemo. Zajemam svetlobo – ustvarjam dela, ki jo vsebujejo in oblikujejo,« je svojo več kot petde-

Moja dela nimajo predmeta obravnave, fokusa ali podobe. Toda kaj opazujete, če ni predmeta, fokusa ali podobe? Opazujete, kako opazujete.

JAMES TURRELL

set let trajajočo prakso povzel Turrell, ki se je rodil v Los Angelesu, pri šestnajstih pridobil pilotsko licenco in preletaval kilometre, med vietnamsko vojno pa je po ugovoru vesti iz Tibeta, ki si ga je tedaj podjarmila Kitajska, vozil budistične menihe. Zatem je diplomiral iz psihologije zaznavanja (tudi iz Ganzfeldovega eksperimenta), se ob tem izučil v matematiki, geografiji in astronomiji, v šestdesetih letih pa je – kot Robert Irwin, Mary

»Zajemam svetlobo – ustvarjam dela, ki jo vsebujejo in oblikujejo,« pravi James Turrell. FOTOGRAFIJE FLORIAN HOLZHERR/SKYSPACE LECH

James Turrell ustvarja »prostore za izkušanje in premišljanje svetlobe, časa in pokrajine.«

Jori Finkel je zapisala, da gre pri seriji *Skyspace* za »nebesne opazovalnice, ki ustvarjajo precej čarobno iluzijo, da je nebo na dosegu roke.«

med zunanostjo in notranostjo, ob tem pa se pogosto nanašal na Platonovo prispodobno o votlini in tezo, da živimo v svetu, ki ga hkrati ustvarjajo in omejujejo tako naši čuti kot družbene in kulturne norme. Četudi so na njegovi prvi

razstavi »mnogi zatrdili, da je vse skupaj le snop svetlobe na stenih,« so ga takšna preizpraševanja kmalu vodila do projekta *Roden Crater* in serije *Skyspace*, znotraj katere je ustvaril več kot osemdeset del in svojstvenih opazovalnic, ki jih je treba obiskati ob mraku ali zori, s tem pa tudi do naziva enega od najznamenitejših sodobnih umetnikov.

V zavetju vulkana in avstrijskih gor

Po mesecih preletov arizonske pušče je Turrell leta 1977 naletel na krater neaktivnega vulkana, ga poimenoval *Roden Crater*, območje pa kmalu kupil in ga s podzemnimi rovi, predori, odprtini in sobami, ki spajajo nebo in zemljo, spreminjal v megalomansko opazovalnico, tako imenovani *Skyspace*.

James Turrell zapira vrzel med tistim, kar je opazovano, in tistim, ki opazuje ter – prosto in prilagojeno po Johnu Bergerju – preizprašuje načine gledanja.

ce – prostor, ki zabrisuje in premika meje našega zaznavanja ne le neba, temveč tudi barv, svetlobe in iztekanja časa. *Roden Crater* kot »prostor za izkušanje in premišljanje svetlobe, časa in pokrajine« je po desetletjih dela še vedno nedokončan in ni dostopen javnosti, Turrell pa je – na veliko srečo tako privržencev kot galeristov – takšne (a manjše in dostopnejše) objekte poslej ustvaril v več kot petindvajsetih državah, mnoge tudi v Avstriji, ob tem pa še kopic svetlobnih projekcij, ki na dvodimenzionalni površini ustvarjajo iluzijo trodimenzionalnega in otipljivega svetlobnega objekta. Svojevrstne in

največkrat okrogle opazovalnice, v katere obiskovalec lahko sede ob zori ali mraku in zre v odprtino, iz katere nad njim zeva – in se v prostor, osvetljen z LED-lučmi in obkrožen s klopjo za približno 20 ljudi, razliva nebo, kot nekakšne kapele zaznavi ne ponujajo le senzoričnega, skorajda taktilnega doživljanja (čeprav *Skyspace* razkriva vse pasti in nianse našega »zaznavanja navidezne resničnosti«), temveč tudi meditativnost, ki – po Turrellovih namerah – nemalokrat meji na duhovnost (duhovnost, ki se bolj kot na tega ali onega boga veže na naravo in njene zakonitosti, pogojene s tokom časa, v katerega smo hočeš nočeš vpeti tudi sami).

Kot je povzel Turrell, njegova dela »nimajo predmeta obravnave, fokusa ali podobe. Toda kaj opazujete, če ni predmeta, fokusa ali podobe? Opazujete, kako opazujete. Želim si ustvarjati izkušnje, ki dovoljujejo in omogočajo nekakšne brezbesedne misli.« S tem James Turrell korači tudi po polju recepcijske estetike, ki se zaveda, da je – kot vsako izkustvo – tudi umetniška izkušnja izrazito subjektivna, odnos med delom in opazovalcem pa intimen, ob tem pa zapira vrzel med tistim, kar je opazovano, in tistim, ki opazuje ter – prosto in prilagojeno po Johnu Bergerju – preizprašuje načine gledanja.

Izkusno brezbesedne misli ponujajo tudi (med karanteno onemogočen, zdaj pa znova mogoč) obisk *Skyspace Lecha*, opazovalnice, ugnedene v avstrijske gore, do katere vodi štiridesetminutna pešpot, na katero morate kreniti nekoliko pred peto zjutraj, da se ob sončnem vzhodu (oziroma zahodu, a v dolino se potlej spuščate v temi) skozi okulus razlije dan. Jori Finkel je za *New York Times* zapisala, da gre pri seriji *Skyspace* za »nebesne opazovalnice, ki ustvarjajo precej čarobno iluzijo, da je nebo na dosegu roke – kot platno razpeto čez stropno odprtino.«